

▶ Dokument politik

Sfidat e kujdesit afatgjatë për të moshuarit në Shqipëri

1. Hyrje

Ndërsa popullsia shqiptare po moshohet me shpejtësi, Shqipëria po përballlet me një sfidë të afërt për të siguruar akses në shërbime të kujdesit afatgjatë të përballueshëm dhe cilësor për të gjithë të moshuarit në nevojë. Aksesit në kujdesin e përshtatshëm afatgjatë konsiderohet të jetë një nga garancitë bazë të sigurimeve shoqërore që duhet të sigurohet nga dyshemetë kombëtare të mbrojtjes sociale.

Në këtë kuadër, qeveria shqiptare miratoi në vitin 2019 Planin Kombëtar të Veprimit mbi Moshimin 2020-2024. Ky plan është dokumenti i parë i politikave që trajton shërbimet e kujdesit afatgjatë për të moshuarit. Plani Kombëtar i referohet nevojës për shërbime të integruara sociale dhe shëndetësore dhe nevojës për zgjerimin e shërbimeve komunitare dhe rritjen e kapaciteteve të ofruesve të kujdesit.

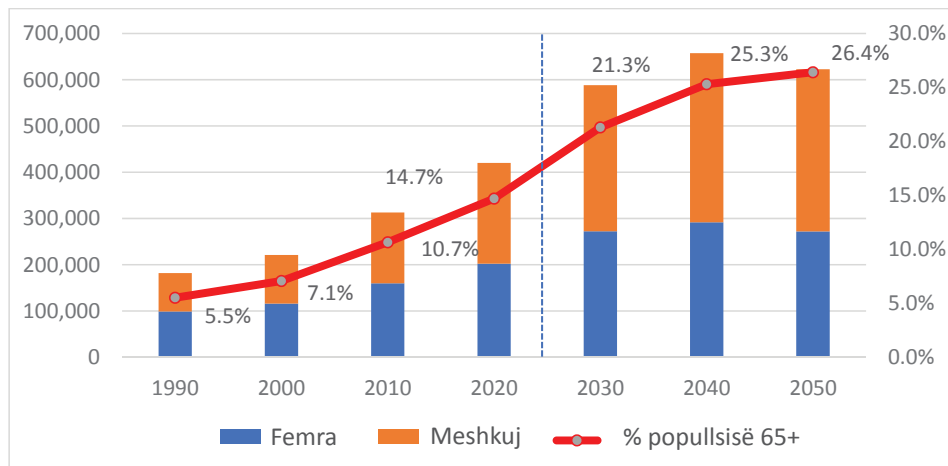
Ky dokument politik përmbledh sfidat me të cilat përballlet Shqipëria në orfimin e kujdesit afatgjatë për të moshuarit dhe paraqet çështjet kryesore për diskutim të mëtejshëm. Ky dokument bazohet në raportin e ILO: *Kujdesi afatgjatë për të moshuarit në Shqipëri – Sfidat, çështjet dhe politikat kryesore* (ILO 2022), zhvilluar në kuadër të Programit të Përbashkët të OKB-së “Opsionet strategjike të politikave për financimin e SDG”.

2. Kërkesa në rritje dhe ofrimi i kufizuar i kujdesit afatgjatë në Shqipëri

▶ Shqipëria po përballlet me një popullsi me moshim të shpejtë. Në vitin 2020, një në 6.8 persona ishte 65 vjeç e lart. Është vlerësuar se, deri në vitin 2050, një në 3.8 persona do të jetë 65 vjeç e lart.

Siç tregohet në Figurën 1, moshë mesatare e popullsisë shqiptare po rritet me shpejtësi. Ndërmjet viteve 1990 dhe 2020, popullsia e moshës 65 vjeç e lart është rritur nga 180 mijë në 420 mijë dhe pjesa e saj në popullsinë e përgjithshme është rritur nga 5.5 përqind në 14.7 përqind.

Në të ardhmen, projeksioni i popullsisë vlerëson se popullsia e moshës 65 vjeç e lart do të rritet më tej në 623 mijë dhe pjesa e saj në popullsinë totale do të rritet në 26.4 përqind deri në vitin 2050.

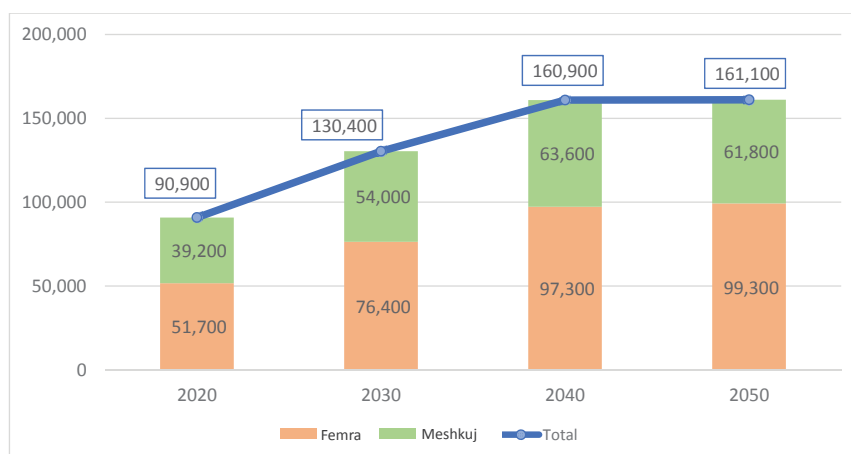
► **Figura 1. Popullsia e moshës 65 vjeç e lart sipas gjinisë, Shqipëri, 1990-2050**

Burimi: Nga 1990 deri në 2010, Kombet e Bashkuara, Perspektivat e Popullsisë Botërore, Rishikimi i vitit 2019. Nga viti 2020 deri në vitin 2050, Instituti i Statistikave të Shqipërisë.

► Të paktën 90.9 mijë persona të moshës 65 vjeç e lart vlerësohet të kenë nevojë për kujdes afatgjatë në vitin 2020. Numri i të moshuarve që kanë nevojë për kujdes afatgjatë do të rritet me shpejtësi në 161.1 mijë deri në vitin 2050.

Siç tregohet në figurën 2, ILO vlerëson se 90.9 mijë persona të moshës 65 vjeç e lart, ose 21.6 përqind e 420 mijë personave në këtë grupmoshë, kanë nevojë për kujdes afatgjatë.¹ Kostoja totale e punës së kujdesit u vlerësua në të paktën 1.08 përqind e PBB-së.

Moshimi i popullsisë pritet të sjellë një rritje të konsiderueshme në kërkesën për kujdes afatgjatë në 30 vitet e ardhshme. Vlerësohet se numri i personave potencialisht në nevojë për kujdes afatgjatë në Shqipëri do të rritet nga numri aktual i vlerësuar prej 90.9 mijë në 130.4 mijë (43 përqind rritje) në 2030, 160.9 mijë në 2040, dhe 161.1 mijë në vitin 2050. Rritja është veçanërisht e ndjeshme për grate. Meqenëse përqindja e popullsisë së moshës 80 vjeç e lart parashikohet gjithashtu të rritet, kostoja e kujdesit të nevojshëm mund të rritet edhe më shpejt se numri i personave që kanë nevojë për kujdes.

► **Figura 2. Numri i parashikuar i të moshuarve në nevojë për kujdes sipas gjinisë, Shqipëri, 2020-2050**

Burimi: Vlerësimet e ILO bazuar në të dhënat e Institutit të Statistikave të Shqipërisë.

¹ Duke ndjekur metodologjinë e miratuar nga raporti i BE-së (BE 2021), ILO vlerësoi numrin e të moshuarve që kanë nevojë për kujdes afatgjatë në Shqipëri duke zbatuar normat specifike të gjinisë dhe moshës të kufizimeve të rënda të vetë-raportuara në aktivitetet e jetës së përditshme për shkak të problemeve shëndetësore (të fiksuara në nivel 2019) për popullsinë aktuale dhe të parashikuar gjatë 30 viteve të ardhshme. Për të vlerësuar koston e kujdesit afatgjatë, supozohet se çdo i moshuar që ka nevojë për kujdes kërkon një orë punë kujdesi në ditë bazuar në pagën mesatare.

► Sistemet ekzistuese komunale të kujdesit social nuk janë të mjaftueshme për të përmbushur kërkesën në rritje për kujdes afatgjatë për të moshuarit. Aktualisht, vetëm 1.6 përqind e të moshuarve që kanë nevojë për kujdes marrin shërbime të kujdesit social.

Duke pasur parasysh nevojën në rritje për kujdes afatgjatë për të moshuarit, duhet të ndërmerret një hap proaktiv për të rritur aksesin e të gjithë të moshuarve në nevojë ndaj shërbimeve të kujdesit të përballeshëm dhe cilësor si dhe mobilizimin e burimeve të besueshme dhe të qëndrueshme për të financuar shërbimet e përshtatshme të kujdesit afatgjatë.

Siç tregohet në tabelën 1, vetëm 1.6 përqind e të moshuarve në nevojë për kujdes marrin shërbime të kujdesit social. Ekziston një pabarazi e madhe gjeografike në aksesin në shërbimet sociale mes rajoneve në Shqipëri. Kapaciteti aktual i kujdesit rezidencial mbulon vetëm 0.78 përqind të numrit të vlerësuar të të moshuarve që kanë nevojë për kujdes afatgjatë dhe kujdesi komunitar mbulon vetëm 1.8 përqind të numrit të vlerësuar të të moshuarve që kanë nevojë për kujdes afatgjatë. Ka shumë pak mekanizma mbështetës për shërbimet e kujdesit në shtëpi. Ka nevojë urgjente për rritjen e investimeve në zhvillimin e shërbimeve të kujdesit rezidencial të bazuar në komunitet dhe në shtëpi dhe për një mbulim më të gjerë gjeografik.

Kapaciteti aktual i kufizuar i sistemit publik të kujdesit afatgjatë nënkupton që të moshuarit e dobët nuk kanë alternativë tjetër veçse të mbështeten te familjet dhe të afërmit e tyre. Megjithatë mbështetja e familjes është thelbësore në ofrimin e kujdesit dhe e lidhur fort me kulturën tradicionale shqiptare, mbështetja kryesisht në ofrimin tradicional të kujdesit afatgjatë brenda familjes, i cili varet shumë nga kujdestaret femra të papaguara, nuk konsiderohet më si një zgjidhje e qëndrueshme. Për këtë arsye, ekziston një nevojë më e madhe për ofrim formal të kujdesit afatgjatë.

Të moshuarit që jetojnë vetëm në zonat rurale dhe të largëta janë veçanërisht të pambrojtur. Vlerësohet se 46.0 përqind e popullsisë së moshës 65 vjeç e lart jetojnë në zonat rurale. Ata nuk jetojnë me anëtarët e familjes për t'u kujdesur për ta, as nuk kanë akses në ndonjë formë shërbimi formal të kujdesit afatgjatë, goftë përkujdesje rezidenciale, përkujdesje në shtëpi apo shërbime komunitare. Të moshuarit në zonat rurale gjithashtu përballen me disavantazhe në pensione, akses në kujdesin shëndetësor dhe programe të tjera të mbrojtjes sociale.

► **Tabela 1. Numri i të moshuarve që marrin shërbime sociale sipas rajoneve, Shqipëri, 2021**

Rajoni	Numri i të moshuarve që marrin shërbime sociale	Si përqindje e të moshuarve që kanë nevojë për kujdes
Berat	100	1.8%
Dibër	62	1.2%
Durrës	150	1.5%
Elbasan	140	1.2%
Fier	61	0.5%
Gjirokastrë	90	3.0%
Korçë	340	4.2%
Kukës	128	3.9%
Lezhë	100	1.8%
Shkodër	127	1.6%
Tiranë	339	1.2%
Vlorë	45	0.7%
TOTAL	1,682	1.6%

Burimi: Ymeraj et. al. 2021.

Burimi i të dhënave: Të dhënat administrative të Zyrave të Shërbimit Social Komunal, 2021.

3. Plani Kombëtar i Veprimit për Moshimin 2020-2024 në Shqipëri

Në dhjetor 2019, Qeveria miratoi Planin Kombëtar të Veprimit për Moshimin 2020-2024. Ky është dokumenti i parë i politikave që trajton shërbimet e kujdesit afatgjatë për të moshuarit. Plani përcakton veprimet për të arritur tre synime të politikave: mbrojtjen dhe përfshirjen sociale, shërbimet e integruara sociale dhe shëndetësore, promovimin e shëndetit/mirëqenies dhe ngritjen e ndërgjegjesimit të shoqërisë.

Plani synon të rrisë me 80 përqind përfituesit e shërbimeve të kujdesit komunitar dhe të krijojë një institucion rezidencial shtesë, i cili rrit kapacitetin e pranimit me 14 përqind. Në mënyrë që të krijohet shërbimi i kujdesit në shtëpi për të moshuarit, plani parashikon një zbatim efektiv të standardeve për shërbimet e kujdesit në shtëpi, rishikimin e kuadrit ligjor përkatës për mekanizmin mbështetës të kujdestarëve familjarë dhe një zhvillim sistematik të ofruesve të kujdesit në shtëpi.

Shpenzimet totale publike për shërbimet e kujdesit social në Shqipëri u vlerësuan në 0.1 përqind të PBB-së në vitin 2017. Një vlerësim bruto i shpenzimeve mesatare shtesë për kujdesin afatgjatë, bazuar në planin e veprimit është rreth 0.04 përqind e PBB-së në vit.

Plani Kombëtar i Veprimit për Moshimin 2020-2024 i Shqipërisë është një hap i parë i rëndësishëm në zhvillimin e politikave kombëtare për zgjerimin gradual të aksesit dhe rritjen e burimeve të nevojshme për shërbimet e duhura të kujdesit afatgjatë. Plani sigurisht që do të përforcojë shpenzimet për shërbimet e kujdesit afatgjatë, por mbetet një nevojë e qartë për investime të vazhdueshme dhe të shkallëzuara në shërbimet e kujdesit afatgjatë.

4. Çështjet kryesore në politikën e kujdesit afatgjatë në Shqipëri

(i) Nevoja për një përkufizim të standardizuar të nevojave të kujdesit afatgjatë

Mungesa e një përcaktimi të qartë të nevojave të kujdesit afatgjatë përbën një pengesë për ofrimin efektiv të shërbimeve të kujdesit. Megjithatë rregulloret kombëtare përcaktojnë procedurat për vlerësimin e nevojave dhe menaxhimin e rasteve, bashkitë po përballen me vështirësi në vlerësimin e nevojave të të moshuarve në komunitetin e tyre dhe në përcaktimin e sasisë së shërbimeve të nevojshme të kujdesit për ta. Si rezultat, shumë bashki nuk arrijnë të përfshijnë kujdesin social për të moshuarit në planin e tyre të kujdesit social. Duke pasur parasysh eksperiencat e vendeve në një fazë më të avancuar të moshimit të shoqërisë, Shqipëria duhet të adoptojë një metodë praktike të vlerësimit të nevojave individuale dhe të hartojë një udhëzues për procedurat e detajuara.

(ii) Nevoja për pika fokale për një menaxhim të integruar të shëndetit dhe kujdesit afatgjatë

Për shkak të zhvendosjes së parashikueshme të fokusit parësor në mbrojtjen sociale për të moshuarit nga pensionet dhe kujdesi shëndetësor në kujdesin afatgjatë, një menaxhim i integruar i kujdesit është thelbësor në ofrimin efikas të kujdesit dhe shpërndarjen e burimeve nën kufizimin buxhetor në rritje. Për të integruar në mënyrë efektive shërbimet shëndetësore dhe sociale në nivel komunitar, është thelbësore të caktohen pika qendrore për ofrimin e ndihmës për të moshuarit dhe familjet e tyre si dhe koordinimi me ofruesit e shërbimeve dhe ofruesit e kujdesit shëndetësor. Është e nevojshme të qartësohen përgjegjësitë dhe kompetencat e kërkuara për ato pika kontakti. Nxitja e profesionistëve që kryejnë menaxhim efikas dhe efektiv të kujdesit do të jetë vendimtare për arritjen e integritetit të kujdesit ndaj shëndetit dhe kujdesit afatgjatë në Shqipëri.

(iii) Nevoja për sigurimin e fuqisë punëtore të kujdesit afatgjatë

Tkurrrja e popullsisë në moshë pune dhe numri i madh i migrimit për motive punësimi, veçanërisht në moshën primare të punës midis 25 dhe 54 vjeç, pritet të çojë në mungesë të fuqisë punëtore dhe aftësive për ofrimin e kujdesit në Shqipëri ("care drain"). Tendencia në rritje e pjesëmarrjes së grave në fuqinë punëtore do të krijojë gjithashtu kufizime në ofertën e mundshme të kujdestarëve brenda familjeve. Prandaj, sigurimi i një fuqie punëtore të përshtatshme është një tjetër detyrë urgjente për Shqipërinë për të përballuar kërkesën në rritje për shërbime.

Si masë për të plotësuar kapacitetin e kufizuar të sektorit publik, Shqipëria mund të përdorë ofrimin e shërbimeve të kujdesit social nga OJF-të nëpërmjet kontratave të prokurimit. Më tej, Shqipëria mund të eksplorojë gjithashtu mundësinë për zhvillimin e një tregu për shërbimet e kujdesit afatgjatë nga ofruesit privatë. Për këtë, duhet të bëhen përpjekje për të krijuar një mjedis të favorshëm për të mundësuar hyrjen e më shumë bizneseve në tregun e kujdesit afatgjatë, duke zhvilluar njëkohësisht kapacitetin për rregullimin e tregut dhe sigurimin e cilësisë me synimin për bashkëpunime efikase midis sektorëve publik dhe privat. Për të tërhequr dhe mbajtur fuqinë punëtore të kujdesit afatgjatë, ekziston nevoja për të përmirësuar pagat dhe kushtet e punës në këtë sektor.

(iv) Shqyrtimi i përfitimeve në para

Përfitimet në të holla, të tilla si shtesat e kujdesit ose rritja e pensionit, janë një formë kryesore e mbështetjes së kujdesit afatgjatë për të moshuarit dhe familjet e tyre. Përfitimet në para kanë përparësinë e dhënies së lirisë së përfituesve për të zgjedhur shërbimet sipas prioritetit të tyre. Për shkak të kësaj, ekzistojnë mundësi të kufizuara për nxitjen e përfituesve të përfitimeve në para për t'i shpenzuar ato në shërbimet e kujdesit formal.

Kur ofrimi i shërbimeve formale të kujdesit afatgjatë është i pamjaftueshëm, një përfitues përdor kompensimin e kujdesit për të paguar një kujdestare personale joformale, zakonisht një anëtare femër e familjes. Kjo të paktën do të sigurojë kompensim të pjesshëm financiar për ta, megjithëse shuma mund të mos kompensojë plotësisht kostot oportune. Kjo mund të çojë në një caktim të përhershëm të anëtarëve të familjes si kujdestarë joformalë në shtëpi.

(v) Nevoja për krijimin e një hapësire të qëndrueshme fiskale për kujdes afatgjatë

Shpenzimet për kujdesin afatgjatë po rriten me shpejtësi midis të gjitha degëve të shpenzimeve të mbrojtjes sociale gjatë 30 viteve të ardhshme. Prandaj është e nevojshme të ndërmerret një hap proaktiv për të eksploruar të gjitha opsionet e mundshme për të krijuar një hapësirë fiskale për financimin e kujdesit afatgjatë. Një analizë e hapësirës fiskale për financimin e mbrojtjes sociale në Shqipëri mund të jetë instrumentale për këtë qëllim.

Bazuar në vlerësimin e zbatimit të Ligjit për Shërbimet e Kujdesit Social (Nr. 121/2016) gjatë pesë viteve të fundit, duhet rishikuar efektiviteti i mekanizmit aktual financiar në Shqipëri. Është vënë në dukje se megjithëse shërbimet e kujdesit social duhet të ofrohen në nivelin administrativ më të afërt me mjedisin e jetesës së përfituesve, kapaciteti i ofrimit dhe burimet financiare të bashkive ndryshojnë në mënyrë të konsiderueshme. Në kuadrin e decentralizuar të ofrimit të shërbimeve të kujdesit social, qeveria qendrore duhet të sigurojë akses në të gjithë vendin dhe të mbështesë bashkitë veçanërisht ato me kapacitete të dobëta fiskale.

Për më tepër, sipas sistemit aktual, shërbimet e kujdesit afatgjatë për të moshuarit janë pjesë e planeve komunale të kujdesit social, të cilat përfshijnë grupe të tjera vulnerabël si fëmijët me aftësi të kufizuara dhe viktimat e trafikimit të qenieve njerëzore, të cilët kërkojnë mbrojtje urgjente. Për shkak të prioriteteve konkurruese në planin e kujdesit social, shërbimet e kujdesit afatgjatë për të moshuarit shpesh nuk marrin prioritetin e merituar dhe rrjedhimisht as burimet e nevojshme.

Parandalimi i dobësisë në moshat e mëdha është i rëndësishëm në frenimin e rritjes së shpenzimeve të kujdesit afatgjatë. Duhet të sigurohet mbështetje për ruajtjen e aktivitetit të të moshuarve përmes programeve të promovimit të shëndetit dhe parandalimit të sëmundjeve.

5. Përfundime

Si pasojë e rritjes së shpejtë të kërkesës për kujdes afatgjatë dhe mungesës së ofertës së mundshme të kujdestarëve, Shqipëria po përballet me një sfidë të menjëhershme politike në ofrimin e aksesit në shërbime të kujdesit të përballueshëm dhe cilësor për të gjithë të moshuarit në nevojë, duke siguruar fuqinë punëtore të kujdesit, si kujdestarët formalë ashtu dhe joformalë dhe duke krijuar një hapësirë fiskale për të financuar kostot e shërbimeve të kujdesit afatgjatë.

Si përgjigje e parë sistematike e politikave, Shqipëria ka miratuar Planin Kombëtar të Veprimit për Moshimin 2020-2024. Plani përcakton qëllimet e politikave të cilat janë në përputhje me politikën përkatëse të BE-së dhe veprimet për t'i arritur ato. Plani sigurisht që do të kontribuojë në përmirësimin e sistemit ekzistues të kujdesit afatgjatë në Shqipëri, por edhe realizimi i plotë i tij mund të mos e mbyllë plotësisht hendekun e rëndësishëm në aksesin ndaj shërbimeve adekuate të kujdesit afatgjatë. Në veçanti, ekziston një nevojë e fortë për të zhvilluar mekanizmat për të mbështetur kujdesin në shtëpi. Ekziston një nevojë e mëtejshme për të investuar në infrastrukturën publike të shërbimeve të kujdesit afatgjatë për të minimizuar mungesat dhe pabarazitë rajonale. Përpjekje të vazhdueshme dhe angazhim i fortë janë të nevojshme për të forcuar sistemin shqiptar të kujdesit afatgjatë gjatë gjithë zbatimit të suksesshëm të planit dhe më gjerë.

Në përputhje me qasjen e bazuar në të drejtat e sanksionuar në standardet ndërkombëtare, veçanërisht në Rekomandimin nr. 202 të ILO për Mbrojtjen Sociale, dhe në bashkëpunim me organizata të tjera të OKB-së, ILO është e gatshme të ofrojë asistencë të mëtejshme teknike në mbështetjen e përpjekjeve kombëtare për të krijuar një sistem gjithëpërfshirës afatgjatë si shtyllë bazë e dysHEMEVE të mbrojtjes sociale.

Referenca

Komisioni Evropian, Drejtoria e Përgjithshme për Punësimin, Çështjet Sociale dhe Përfshirjen Komiteti i Mbrojtjes Sociale. 2021. *2021 Raporti i Kujdesit Afatgjatë. Tendencat, sfidat dhe mundësitë në një shoqëri të moshuar, Vëllimi I.* [Long-Term Care Report. Trends, challenges and opportunities in an ageing society, Volume I.]

ILO. 2022. *Kujdesi afatgjatë për të moshuarit në Shqipëri – Sfidat dhe çështjet kryesore politike.* Ekipi i Mbështetjes Teknike të Punës së Denjë të ILO-s dhe Zyra për Evropën Qendrore dhe Lindore, Budapest.

Ministria e Shëndetësisë dhe Mbrojtjes Sociale. 2020a. Plani Kombëtar i Veprimit për Moshimin 2020-2024. [Vendimi Nr. 864, datë 24.12.2019 “Mbi miratimin e dokumentit kombëtar të politikës 2020-2024 për moshimin dhe planin kombëtar të veprimit për zbatimin e tij”].

Ymeraj, Arlinda; Ylli, Alban; Ahmeti, Albana. 2021. Analiza e situatës së shërbimeve për të moshuarit. Draft, gusht 2021.

ilo.org/budapest

Organizata Ndërkombëtare e Punës
Europën Qendrore dhe Lindore
Mozsár Utca 14
Budapest H-1066
Hungary

 facebook.com/ilocentraleasterneurope

 @ILO

 ILOTV